

Iwona Małgorzata Kurek

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI NA OBSZARACH WIEJSKICH PROBLEMOWYCH

1. Wstęp

W latach dziewięćdziesiątych nastąpiła likwidacja państwowych gospodarstw rolnych, co spowodowało znaczny wzrost bezrobocia w skali kraju. Jednocześnie sektor MSP – po wielu latach działalności na marginesie życia gospodarczego – odegrał znaczącą rolę w procesie transformacji systemu społeczno-gospodarczego. W ostatnim dziesięcioleciu liczba małych i średnich firm wzrosła kilkakrotnie. Współcześnie stanowią one ważny czynnik rozwoju gospodarczego kraju oraz rozwoju regionalnego, w tym obszarów wiejskich, m.in. ograniczając bezrobocie. Ich działalność charakteryzuje się elastycznością, co jest niezwykle pomocne w procesach restrukturyzacyjnych w pewnych dziedzinach gospodarki (Kurek 2003).

Problemy, jakie występują na obszarach wiejskich, są zarówno pochodzenia wewnętrznego (cechy społeczności lokalnej, jakość gleb, struktury produkcji i agrarna itp.), jak i zewnętrznego (peryferyjne położenie, polityka wobec wsi i rolnictwa) (Brodziński 2002). Hamują one często rozwój społeczno-gospodarczych funkcji gmin (zwłaszcza typowo rolniczych) i pogłębiają zjawisko marginalizacji obszaru.

Obszary problemowe to takie, w których występuje kumulacja wielu barier rozwojowych, takich jak:

- wysoka stopa bezrobocia,
- niski poziom wykształcenia mieszkańców,
- niski lub ujemny przyrost naturalny,
- niski poziom aktywności społecznej mieszkańców,
- słaby stopień wyposażenia infrastrukturalnego.

W artykule zostaną przedstawione wyniki badań, dotyczące głównie rozmiarów bezrobocia, poziomu wykształcenia, stanu infrastruktury technicznej oraz priorytetów strategicznych w badanych gminach.

2. Metoda badań

W ramach badań empirycznych zatytułowanych „Programowanie rozwoju regionalnego w Polsce według standardów Unii Europejskiej”, prowadzonych w Zakładzie Polityki Agrarnej i Prawa Rolnego SGGW w Warszawie, badaniom poddane zostały jednostki samorządowe woj. warmińsko-mazurskiego. W pierwszej połowie 2004 r. kwestionariusze ankiet przesłano pocztą zarówno tradycyjną, jak i elektroniczną, do wszystkich 114 urzędów gmin, w tym do 14 urzędów miejskich, 33 urzędów miasta i gminy oraz 67 urzędów gmin. W ciągu trzech miesięcy uzyskano odpowiedzi z 59 ankietowanych jednostek (tj. 52% wszystkich urzędów gmin). Na pytania zawarte w kwestionariuszu odpowiadano z połowy urzędów gmin miejskich, z około 58% gmin miejsko-wiejskich i z 49% gmin wiejskich.

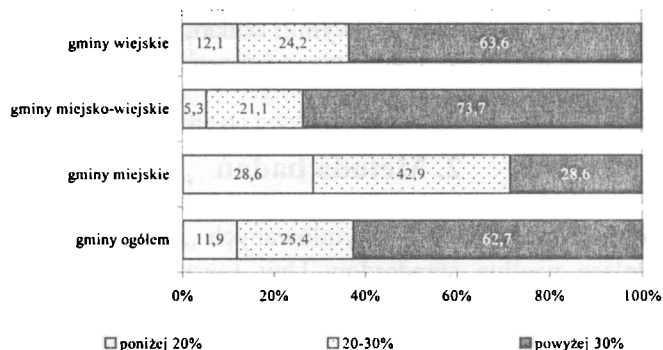
3. Bezrobocie

Województwo warmińsko-mazurskie, dotknięte w latach dziewięćdziesiątych znacznym bezrobociem strukturalnym, spowodowanym likwidacją państwowych gospodarstw rolnych, od niespełna 10 lat pozostaje w czołówce województw o najwyższej stopie bezrobocia rejestrowanego. Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów¹, wszystkie jednostki administracyjne województwa, oprócz Olsztyna – miasta na prawach powiatu, dotknięte są tym problemem. W 2003 r. oraz w pierwszym półroczu 2004 r. zajmowało ono pierwsze miejsce pod tym względem (wg danych GUS, stopa bezrobocia w grudniu 2003 r. wynosiła w tym regionie 28,3%). Nie należy jednak zapominać o znacznym bezrobociu ukrytym, charakterystycznym dla obszarów wiejskich o typie rolniczym.

Wśród badanych gmin większość, bo aż 44% stanowiły gminy liczące powyżej 8 tys. mieszkańców, przy czym były to wszystkie gminy miejskie, dwie trzecie badanych gmin miejsko-wiejskich oraz co piąta gmina wiejska. Pozostałe gminy miejsko-wiejskie oraz ponad połowa gmin wiejskich zamieszkiwane były przez od 4 do 8 tys. ludzi. Co czwarta gmina wiejska liczyła mniej niż 4 tys. mieszkańców. Średnia liczba mieszkańców w badanej populacji gmin wynosiła 10,5 tys.

Zgodnie z odpowiedziami przedstawicieli badanych jednostek na pytanie o stopień wykształcenia mieszkańców, w badanej populacji gmin wiejskich około 20% mieszkańców posiadało wykształcenie średnie, a niespełna 6% – wyższe.

¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 18 grudnia 2001 roku zmieniające rozporządzenie w sprawie określenia powiatów (gmin) zagrożonych szczególnie wysokim bezrobociem strukturalnym (DzU nr 151, poz. 1702).

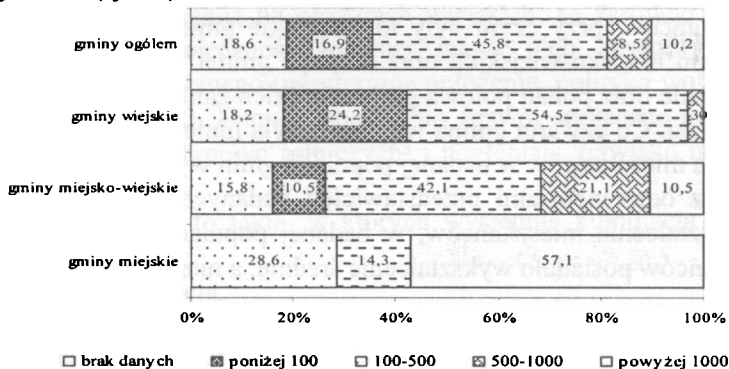
Rys. 1. Stopa bezrobocia w badanych gminach w 2004 r. (w %)

Źródło: badania ankietowe.

W badanych gminach najwyższą średnią stopą bezrobocia charakteryzowały się gminy miejsko-wiejskie, w których co trzecia osoba w wieku produkcyjnym pozostawała bez pracy. Na drugim miejscu pod tym względem znalazły się gminy wiejskie, ze średnią stopą bezrobocia na poziomie 29%, na trzecim zaś gminy miejskie – 25%. Z danych empirycznych wynika, iż najtrudniejsza sytuacja panowała w gminach miejsko-wiejskich, gdzie stopa bezrobocia utrzymywała się na poziomie wyższym niż 30% w trzech na cztery badane jednostki (rys. 1).

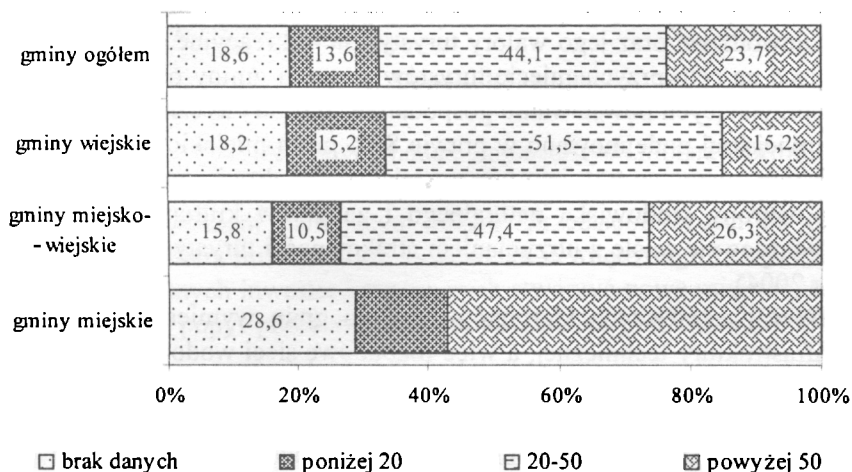
4. Przedsiębiorczość

Wśród badanych jednostek administracyjnych woj. warmińsko-mazurskiego, najwięcej przedsiębiorstw zarejestrowanych w REGON znajdowało się w gminach miejskich (średnio 1500 firm w gminie), co było łatwe do przewidzenia ze względu na ich typowo nierolniczy charakter. W większości gmin pozostałych dwóch typów, najwięcej było tych jednostek, w których liczba przedsiębiorstw zawierała się w przedziale 100-500 firm. Aż w 17% gmin wiejskich liczba przedsiębiorstw nie przekroczyła 100 (rys. 2).

Rys. 2. Struktura procentowa badanych gmin według typu gminy oraz liczby przedsiębiorstw zarejestrowanych w REGON

Źródło: badania ankietowe.

Rys. 3. Struktura procentowa badanych gmin według typu gminy rozmiarów wskaźnika przedsiębiorczości

Wskaźnik przedsiębiorczości obliczono jako stosunek liczby przedsiębiorstw zarejestrowanych w REGON na 1000 mieszkańców.

Źródło: badania ankietowe.

W badanych gminach zauważono wyraźną zależność między typem gminy (miejska, miejsko-wiejska, wiejska) a liczbą zarejestrowanych w REGON przedsiębiorstw (rys. 3). W gminie miejskiej Giżycko wskaźnik przedsiębiorczości przyjął najwyższą w całej populacji wartość – na 1000 mieszkańców przypadało tam 91 firm (zarejestrowaną działalność prowadziło 2700 przedsiębiorstw). Najmniejszy wskaźnik przedsiębiorczości w tym typie gmin obliczono dla gminy Szczytno – jedynie 6,3. W grupie gmin miejsko-wiejskich, jedynie 64 firmy były zarejestrowane w gminie Biała Piska, najwięcej zaś – 1715 – w gminie Pisz. W gminie Biała Piska na 1000 mieszkańców przypadało tylko 5 przedsiębiorstw, a więc była to najniższa wartość wskaźnika przedsiębiorczości w całej badanej populacji. W żadnej spośród badanych gmin wiejskich nie działało więcej niż 500 firm. Średnia liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w gminie nie przekraczała 205. Najwięcej firm działających na terenie gmin wiejskich było zarejestrowanych w gminie Dywity – 630, natomiast najmniej – w przygranicznej gminie Budry – tylko 55. Najwyższym wskaźnikiem przedsiębiorczości w tej grupie charakteryzowała się gmina Dywity (77,2), najniższym zaś – gmina Świątajno.

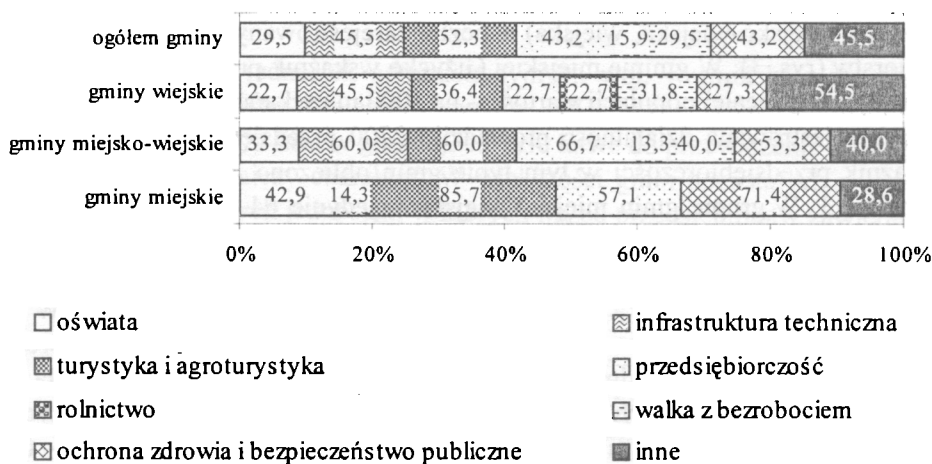
5. Priorytety strategiczne gmin

Z badań wynika, że 81% badanych gmin posiada strategię rozwoju, co wskazuje na wciąż niewystarczające zainteresowanie problemem walki z bezrobociem oraz rozwojem gminy poprzez tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi przedsiębiorczości. Wśród priorytetów zapisanych w strategiach, najczęściej wy-

mieniano rozwój turystyki i agroturystyki, z uwagi na korzystne położenie geograficzne województwa oraz jego walory turystyczno-rekreacyjne (52% gmin). Działania mające na celu przyciągnięcie turystów na teren gminy oraz stworzenie warunków sprzyjających powstawaniu gospodarstw agroturystycznych oraz placówek turystyki wiejskiej podejmowano w prawie 86% gmin miejskich, 60% gmin miejsko-wiejskich oraz w co trzeciej gminie wiejskiej. Na drugim miejscu wymieniano potrzebę ochrony środowiska naturalnego i zabytków kultury, a więc były to aspekty wiążące się ściśle z utrzymaniem atrakcyjności turystycznej gmin (Kurek, Kandefor 2004).

Wśród najważniejszych kierunków rozwoju gmin wymieniano poprawę poziomu infrastruktury technicznej, a więc rozbudowę sieci wodociągów, kanalizacji i gazociągów, a także budowę i modernizację dróg i mostów. Należy podkreślić, iż w prawie połowie badanych jednostek administracyjnych w sieć wodociągową zaopatrzone było mniej niż 20% obszaru gminy, dostęp zaś do kanalizacji stanowił istotny problem w 63% gmin. Co więcej, w prawie 68% gmin odsetek dróg utwardzonych nie przekraczał 50%, w tym w 84% gmin miejsko-wiejskich.

Na kolejnych miejscach wymieniano potrzebę wspierania przedsiębiorczości poprzez tworzenie sprzyjających jej rozwojowi warunków (warsztaty, szkolenia, ulgi, zachęty podatkowe itp.) oraz plany modernizacji i budowy placówek oświatowych i obiektów sportowych (rys. 4).

Rys. 4. Najważniejsze cele strategiczne rozwoju badanych gmin

Źródło: badania ankietowe.

Większość ankietowanych zamierzała finansować inwestycje gminne przez wykorzystanie zarówno środków własnych, jak i środków z funduszy przedakcesyjnych. W co piątej badanej gminie planowano wykorzystanie środków z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej (aż w 84% gmin wiejskich planowano połączenie środków własnych i unijnych). Około 72% gmin wiejskich posiadało już

doświadczenie w korzystaniu z pomocy przedakcesyjnej UE, finansując budowę i modernizację dróg głównie z programu PHARE.

6. Wnioski

Na podstawie przeprowadzonych badań empirycznych można sformułować następujące wnioski:

1. Głównym czynnikiem hamującym rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich jest słaba infrastruktura środowiska zewnętrznego firmy, która zniechęca potencjalnych inwestorów mogących stworzyć nowe miejsca pracy i pobudzić lokalny popyt przez zwiększenie zasobności portfela lokalnej społeczności.
2. Lokalne samorządy powinny prowadzić działania, skutkujące podnoszeniem atrakcyjności inwestycyjnej regionu, w którym funkcjonują małe i średnie przedsiębiorstwa, m.in. przez poprawę stanu infrastruktury i łączności, dostępności komunikacyjnej, stopnia rozwoju zaplecza biznesu (banki, firmy ubezpieczeniowe itp.). Ma to szczególne znaczenie zwłaszcza w tych gminach, w których stopa bezrobocia utrzymuje się na wysokim poziomie (całe woj. warmińsko-mazurskie, a szczególnie tereny położone przy granicy polsko-rosyjskiej).
3. Bardzo często władze gminy uważają ją za typowo wiejską i nie podejmują żadnych działań idących w kierunku zmiany takiego stanu. Z badań wynika, iż jedynie 81% badanych gmin posiadało strategię rozwoju, co wskazuje na wciąż niewystarczające zainteresowanie problemem walki z bezrobociem oraz rozwojem gminy poprzez tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi przedsiębiorczości.
4. Wśród priorytetów wymienianych w strategiach rozwoju gminy najczęściej wskazywano na rozwój turystyki i agroturystyki, z uwagi na korzystne położenie geograficzne województwa oraz jego walory turystyczno-rekreacyjne (52% gmin). Wymieniano także konieczność poprawy poziomu infrastruktury technicznej, a więc rozbudowę sieci wodociągów, kanalizacji i gazociągów, a także budowę i modernizację dróg i mostów.
5. Inwestycje gminne najczęściej zamierzano finansować za pomocą połączonych środków własnych i Unii Europejskiej. Około 72% gmin wiejskich posiadało już doświadczenie w korzystaniu z pomocy przedakcesyjnej UE.

Literatura

- Brodziński Z., *Obszary problemowe rolnictwa na przykładzie województwa warmińsko-mazurskiego*, „Agronom” 2002, nr 1.
- Kurek I.M., Kandefer K., *Agroturystyka jako nowy czynnik alternatywnego samozatrudnienia na obszarach wiejskich i jej miejsce w strategiach rozwoju gmin*, [w:] *Turystyka w rozwoju lokalnym*, red. I. Sikorska-Wolak, SGGW, Warszawa 2004.
- Kurek I.M., *Warunki rozwoju sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce wobec integracji z Unią Europejską*, maszynopis pracy magisterskiej napisanej w Katedrze Polityki Agrarnej i Marketingu, SGGW, Warszawa 2003.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 18.12.2001 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie określenia powiatów (gmin) zagrożonych szczególnie wysokim bezrobociem strukturalnym (DzU nr 151, poz. 1702).

ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT AT RURAL PROBLEM AREAS

Summary

Results of the research carried within 114 communes in Warmia-Mazury region, mainly concerning unemployment, levels of education and technical infrastructure as well as their strategic priorities are presented in the paper. Local self-governments ought to implement activities in order to increase attractiveness of the region for potential investors not only by improvement of the level of infrastructure and communication, but also development of the base for business (i.e. banks, insurance firms). However, many communes' leaders have still been treating their units as typical agricultural ones and see no point in any activities.